

mgr Paulina Małgorzata Sierakowska
Uniwersytet Gdański
Wydział Prawa i Administracji
Katedra Prawa Karnego Materialnego i Kryminologii

Streszczenie rozprawy doktorskiej

pt. Zgwałcenie w małżeństwie i w związkach nieformalnych

napisanej pod kierunkiem Śp. prof. dr hab. Jarosława Warylewskiego oraz dr hab. Wojciecha Zalewskiego, prof. UG.

Praca doktorska stanowi naukowe studium zagadnienia zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych opracowane w oparciu o metodę teoretyczno-dogmatyczną. Przedstawia problematykę stosowania art. 197 k.k. do zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że przestępstwo to nie zostało uwzględnione jako typ kwalifikowany przestępstwa zgwałcenia wskazanego w art. 197 k.k. Pragnięto dowieść, czy zagadnienie zgwałcenia jest uregulowane w polskim porządku prawnym w wystarczający sposób, by również obejmować penalizacją sprawców tego czynu w małżeństwie i w związkach nieformalnych.

W rozprawie doktorskiej przedstawiono zagadnienie przestępstwa zgwałcenia w jego ogólnym ujęciu oraz w odniesieniu do małżeństw i związków nieformalnych. Ukazano sposób jego kształtowania na przestrzeni lat, penalizację tego czynu w polskim systemie prawnym oraz jego unormowanie w źródłach ustawodawstwa innych państw, a także na tle prawa międzynarodowego. Wykazano, czy istniejące przeszkody stanowią taką trudność, której przepis art. 197 k.k. nie potrafi sprostać. Celem omówienia ww. zagadnienia było uświadomienie społeczne jego istnienia, jak również popularyzacja inkryminowania przestępstwa zgwałcenia, w tym zwłaszcza w małżeństwie i w związkach nieformalnych. Wszelkie rozważania opierają się na analizie brzmienia ustawy Kodeks karny, przy uwzględnieniu jego nowelizacji oraz wszelkiego dorobku judykatury i doktryny, jak również wzbogacone są o autorskie spostrzeżenia empiryczne.

Hipotezą badawczą dla tego zagadnienia było wyjście z punktu wskazującego popularność zjawiska zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych oraz ukazanie adekwatności artykułu 197 k.k. do poruszanego tematu.

W dysertacji zamieszczono przede wszystkim informacje ogólne dotyczące samego pojęcia zgwałcenia, a następnie zgwałcenia w małżeństwie i zgwałcenia w związkach nieformalnych. Powyższe było niezbędne dla przeprowadzenia prawidłowej i dogłębnej oceny omawianego tematu. Następnie przeanalizowano polskie prawo pod kątem adekwatności przepisów do poruszanego zagadnienia. Sprawdzone nadto jak i czy przestępstwo zgwałcenia w małżeństwie i w związkach partnerskich zostało ujęte w prawie innych państw oraz, czy odniesiono się do niego w prawie międzynarodowym. W pracy doktorskiej również przyjrano się problemowi wolności seksualnej małżonków i partnerów. Ponad powyższe zaistniała potrzeba obalenia kultywowanego stereotypu ujęcia mężczyzn jako jedynych sprawców tego przestępstwa oraz kobiet, jako jego jedynych ofiar.

Praca składa się z sześciu rozdziałów teoretyczno-dogmatycznych. W pierwszym rozdziale, który stanowi preludium do rozważań zawartych w pracy, przedstawiono zjawisko zgwałcenia w jego ogólnym pojęciu, które następnie rozszerzono o opis zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych. Ponadto w tym rozdziale zawarto objaśnienie pojęć, które przewijają się przez całą pracę, zaś ich wyjaśnienie było konieczne dla pełnego zrozumienia tematu. Takimi zagadnieniami są m.in. zgwałcenie, gwałt, czyn nierządny, obcowanie płciowe oraz stosunek płciowy. Wyjaśniono ponadto czym jest stres pourazowy oraz jakie są jego przyczyny i konsekwencje, a co również nie pozostaje bez znaczenia dla oceny prawnokarnej czynu z art. 197 k.k. Na samym końcu rozdziału zawarto dodatkowo informacje o instytucjach i organizacjach udzielających pomocy ofiarom przestępstwa zgwałcenia w ogólności. Należało rozszerzyć rozdział o powyższe zagadnienie z uwagi na ograniczony dostęp ofiar do wskazanych danych oraz w ramach uzupełnienia wiedzy podmiotów działających na rzecz ofiar o istnieniu i możliwościach innych jednostek. Pozwoliło to tym samym rozpropagować informacje na temat możliwości otrzymania pomocy przez każdą ofiarę przestępstwa zgwałcenia, w tym przez ofiary zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych.

Rozdział drugi został poświęcony zagadnieniu zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych w prawie polskim. W oparciu o krajowe normy karne opisano podstawowe typy przestępstwa zgwałcenia i ich odniesienie do zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych. Nadto omówiono w powyższym zakresie wymiar kary przewidzianej za jego popełnienie, szczególne problemy zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw, a także wyróżniono specyfikę ścigania sprawców będących małżonkami i partnerami. Rozdział ten ma charakter dogmatyczny, przedstawia w ujęciu komentarzowym wszystkie ww. zagadnienia.

W rozdziale trzecim w sposób obszerny omówiono zagadnienia z polskiego prawa karnego materialnego, wiążące się z problemem wolności seksualnej małżonków i partnerów. Przede wszystkim w tym rozdziale przedstawiono przesłanki kwalifikujące czyn jako przestępstwo zgwałcenia. Wskazano metody doprowadzenia ofiary, znajdującej się w relacji małżeńskiej bądź partnerskiej, do niedobrowolnego obcowania płciowego przy użyciu przemocy, groźby bezprawnej, czy podstępu, przy dodatkowym rozszerzeniu zagadnienia innej czynności seksualnej. Również w tym rozdziale przeznaczono miejsce na omówienie typów kwalifikowanych zgwałcenia, które mogą zaistnieć także w przypadku zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych, tj. zgwałcenie wspólnie z inną osobą, czy zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem, jak również konotację zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych ze zgwałceniem pedofilskim, czy kazirodczym. Blisko połowa rozdziału została poświęcona na wykazanie powiązania pomiędzy przemocą na tle seksualnym a uzależnieniem partnerów od alkoholu i innych substancji, oraz innych występujących patologii, takich jak znęcanie fizyczne i psychiczne. Ponadto odpowiedziano na pytanie, czy sytuacja materialna w rodzinie ofiary również ma znaczenie dla występowania zjawiska zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych.

W rozdziale czwartym dokonano analizy strony podmiotowej przestępstwa zgwałcenia, przy omówieniu stereotypów jakie wiążą się z typowaniem ofiary i sprawcy przestępstwa zgwałcenia, w tym zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych. Należało w nim dowieść realności stwierdzenia, że płeć rzeczywiście jest czynnikiem rzutującym na przypisanie roli sprawcy bądź ofiary. W tym celu nie tylko omówiono profile sprawców i ofiar przestępstwa zgwałcenia, które powstały w oparciu o analizę zgromadzonych danych statystycznych i doświadczeń empirycznych. Ponadto rozdział ten zawiera opis teorii feministycznej na temat zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych, która w bezpośredni sposób wykazuje związek pomiędzy płcią a rolą podmiotową przestępstwa zgwałcenia. Teoria feministyczna miała niewątpliwy wpływ na rozwój ścigania ww. przestępstwa w krajowym, jak i obcym systemie prawnym, jak również przyczyniła się do odejścia od stereotypowego pojmowania mężczyzn za sprawców, zaś kobiety za ofiary przestępstwa zgwałcenia. Nie sposób było ominąć analizę tego jakże istotnego zagadnienia.

Obszerny rozdział piąty o charakterze prawnoporównawczym zawiera omówienie zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych w prawie wybranych państw oraz w prawie międzynarodowym. Z uwagi na różnorodność prawnych rozwiązań wśród państw będących ze sobą w bezpośrednim położeniu, niniejszy rozdział podzielono na części, w których oddzielnie przedstawiono unormowania zawarte w prawie państw położonych

na konkretnych kontynentach z podziałem na państwa europejskie, azjatyckie, afrykańskie, Ameryki Północnej, Ameryki Południowej i Australii. W każdej z grup wskazano kilka przykładów państw, które różnią się podejściem do penalizacji omawianego przestępstwa, a także takie, u których można znaleźć wspólne cechy. Niniejszy rozdział zwieńczono przedstawieniem unormowań zawartych w prawie międzynarodowym, wraz ze wskazaniem ewentualnego wpływu na prawo państw, które nadal nie uznają penalizacji przestępstwa zgwałcenia nie tylko w małżeństwie i w związkach nieformalnych, lecz również w jego ogólnym ujęciu.

Przedostatni rozdział szósty stanowi analizę danych statystycznych dotyczących przestępstwa zgwałcenia, w tym zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych oraz wyników przeprowadzonej ankiety. Zebrane informacje posłużyły dogłębnej analizie badawczej zjawiska zgwałcenia, jego występowania, także w ujęciu pomiędzy małżonkami i partnerami, skuteczności ścigania sprawców i ich pociągania do odpowiedzialności karnej, w tym również wykazania, czy organy ścigania działają w sposób umożliwiający uniknięcie wtórnej wiktyimizacji ofiary oraz, czy zapewniają wystarczające wsparcie ofierze przestępstwa zgwałcenia. Przede wszystkim opracowanie statystyk, podsumowane wynikiem przeprowadzonej ankiety, zmierzało do wykazania, czy obecny kształt i brzmienie art. 197 k.k. są wystarczające, czy może konieczne jest jego znowelizowanie.

Na końcu pracy zawarto podsumowanie rozważań, które pojawiły się w toku omawiania pozostałych rozdziałów, a które to pozwoliły zapoznać się z terminem zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych. Rozdział ten zawiera odpowiedź na pytanie, czy artykuł 197 k.k. w aktualnym brzmieniu jest adekwatny do poruszanej tematyki, czy polskie ustawodawstwo sprostało prezentowanej problematyce ścigania sprawców ww. przestępstwa, a także, czy został przełamany stereotyp sprawcy i ofiary przestępstwa zgwałcenia w małżeństwie i w związkach nieformalnych.

Niniejsza problematyka badawcza została wybrana ze względu na niski poziom rozwinięcia rozwiązania dotyczącego prewencji jak i ukarania sprawcy dopuszczającego się przestępstwa zgwałcenia w małżeństwie oraz w związkach nieformalnych w polskim porządku prawnym. Przepisy prawa regulują problem zgwałcenia jako czynności w prawie sankcjonowanej, lecz niedoprecyzowanie owego zagadnienia i jego zbyt szerokie objęcie pozostawia niezliczoną ilość rozwiązań umożliwiających uniknięcie odpowiedzialności przez sprawcę dokonującego tego przestępstwa. W pracy doktorskiej dążono do wykazania, czy obecne rozwiązanie jest adekwatne, czy należałoby jednak rozważyć modyfikację obowiązujących uregulowań odnoszących się pośrednio do tego czynu.